

зані елементи політичної соціалізації мають складати стрижень їх функціональної діяльності.

Отже, при аналізі парламентаризму у зв'язку з функціонуванням політичної системи суспільства слід відмовитися від надмірного акцентування уваги на формальних показниках. Адже головним у цьому вимірі є не наявність суб'єктів політики, а того, що їх зв'язує в єдине ціле. Формально Верховна Рада України відповідає критеріям, що визначають сучасний парламент демократичної держави. Проте їй ще належить посісти гідне місце у політичній системі сучасного українського суспільства. І це залежить не лише від депутатського корпусу та належної правової бази, а й від розвинуеності вітчизняних політичних партій, стану політичної культури, нарешті, від волевиявлення усіх громадян.

Список літератури: 1. Бандурка О.М., Древаль Ю.Д. Парламентаризм в Україні: становлення і розвиток: Монографія. Х., 1999. 2. Український парламентаризм: минуле і сучасне / За ред. Ю.С. Шемпученка. К., 1999. 3. Кислий П., Вайз Ч. Становлення парламентаризму в Україні: на тлі світового досвіду. К., 2000. 4. Журавський В. Український парламентаризм на сучасному етапі: Теоретико-правовий аспект: Монографія. К., 2001. 5. Easton D. Systems Analysis of Political Life. N.Y., 1965. 6. Almond G., Verba S. The Civic Culture. Boston, 1963. 7. Парсонс Т. Система современных обществ / Пер. с англ. М., 1988. 8. Парсонс Т. Общий обзор // Американская социология. Перспективы, проблемы, методы / Сокращ. пер. с англ. М., 1972. 9. Veyme K. Das politische System der Bundesrepublik Deutschland. München. 1979. 10. Томенко М. Політична система та політичні партії // Політологія посткомунізму: Політичний аналіз посткомуністичних суспільств: [Зб.]. 11. Бодіар А. Основы политологии (Наука о политике). К., 1991. 12. Easton D. Analyse du système politique. P., 1974. 13. Санистебан Л.С. Основы политической науки / Пер. с исп. М., 1992. 14. Chabot J.-L. Introduction à la politique. P., 1991. 15. Гайда Ю. Процесс легитимации политической власти // Элементы теории политики / Пер. с польск. Ростов н/Дону, 1991. 16. Хессе К. Основы конституционного права ФРГ / Пер. с нем. М., 1981. 17. Bermbach U. Demokratietheorie und politische Institutionen. Opladen, 1991. 18. Мези М. Законодательная власть, исполнительная власть и государственная политика. Типичные претензии Конгресса на верховенство власти // Разделенная демократия. Сотрудничество и конфликт между Президентом и Конгрессом / Пер. с англ. М., 1994. 19. Кремень В.Г., Табачник Д.В., Ткаченко В.М. Україна: альтернатива поступу (критика історичного досвіду). К., 1998. 20. Опришко В.Ф. Проблеми парламентського реформування як складової державно-правової реформи в Україні // Парламентська реформа: теорія та практика: Зб. наук. праць. К., 2001.

Надійшла до редколегії 17.11.01

Ю.О. Куц

УКРАЇНЬСКА НАЦІОНАЛЬНО-ДЕРЖАВНИЦЬКА ІДЕЯ: ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ

Специфіка, особливість, і складність, сучасної, етнополітичної, ситуації, в Україні, полягає, у тому, що, у ній, синхронно, відбуваються, три, різноспрямовані, але взаємопов'язані процеси: розбудова національної держави, внутрішнє об'єднання української нації та відродження інших етноспільнот, їх між-національна консолідація в єдиному українському народі. Сьогодні переважаючим серед них є державотворення. Причому більшість фахівців цієї про-

блеми вважає, що розбудова саме української національної держави зумовлюється перш за все тим, що український народ є визначальним етнокультурним та державним чинником на власній території. Зрозуміло, що держава має бути не суто етнонаціональною, а, звичайно, й демократичною, правовою, у якій абсолютної усунуті можливості приниження громадянських та національно-культурних прав інших етнонаціональних спільнот.

Наголошення саме на національно-демократичному характері української держави, що розбудовується, і гарантія прав усім етнічним меншинам, які мешкають у державі, дає підстави оптимістично оцінювати державницьку ідею, яка має глибокі історичні корені. Що й засвідчує Конституція України.

«Становлення і зміцнення незалежної держави, демократичні перетворення збіглися зі складними і суперечливими процесами ринкових реформ, формуванням багатоукладної економіки і нової соціальної структури суспільства з відповідними інтересами та цінностями. Незважаючи на об'єктивні та суб'єктивні труднощі перехідного етапу, поглиблюється розуміння суспільством неминущої цінності суверенної демократичної держави», – наголошує Президент України у своєму посланні до Верховної Ради*.

Національно-державницька ідея була важливою детермінантою пробудження та згуртування народу на шляху до незалежності. Вона ґрунтувалася на ідеалах свободи і прав людини та нації, а її серцевиною – реалізація права українського народу на самовизначення і пошук оптимальних форм етнополітичного розвитку держави нині. Об'єктивно висвітлена й усвідомлена національно-державницька ідея за умови подальшої самоідентифікації українського суспільства має сприяти збігові інтересів, традицій світоглядної орієнтації населення різних регіонів та етноспільнот, формувати стабільний загальнонаціональний інтерес, слугувати міжнаціональному порозумінню.

Етнополітична думка України, відбиваючи складні процеси розвитку українського народу, нерозривно пов'язана з етапами поступу нашої історії.

Перший етап – козацько-гетьманський (XXVI–XVIII ст.), для якого характерні перші уявлення мислителів про зародження української національної ідеї; спроби узагальнити деякі форми національної державності й етнополітичної ідентифікації українців. Остання відбувалася не з національного, а з релігійного чинника – усвідомлення належності до православної віри.

Другий етап – (кінець XVIII – XIX ст.), ліквідація царатом Гетьманської української держави й Запорізької Січі, перетворення України у складову частину російської імперії. у цю добу бездержавного існування українського люду просвітники прагнуть осмислити причини загибелі козацько-гетьманської держави, вказати шляхи реалізації української національної ідеї, обґрунтувати сутність майбутньої багатонаціональної держави та шляхи досягнення її незалежності.

* Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2000 році» // www.kuchma.gov.ua.

Третій етап (1900 – 1991 рр.) – етап реалізації етнополітичних ідей, втілених в Українській Народній Республіці та Українській Радянській Соціалістичній Республіці.

Четвертий етап – етап проголошення незалежності України (1991 р.) і безпосереднього втілення на засадах демократії етнополітичних ідей у сучасне державотворення.

Запропонована періодизація дозволяє висвітлити саме етапи безпосереднього виникнення та втілення української національно-державницької ідеї, хоч історія української державності сягає більш давніших часів, зокрема Київської Русі – наймогутнішої держави у ті часи в Європі. Однак це була імперія – вона була приречена. Витоки української національної державності більшість дослідників відносять до доби козацько-гетьманського устрою.

Перший етап історії розвитку української національно-державницької ідеї (XVI–XVIII ст.) – козацько-гетьманський. Він фактично збігається з європейським етапом Відродження, Просвітництва та виникнення національних держав, і характерний тим, що український народ вів запеклу боротьбу проти польського та турецько-татарського поневолення. Ці визвольні змагання уособлювали Запорозька козацька республіка та Гетьманат.

Важливо підкреслити, що становленню української державності завдавали і завдають шкоди твердження про те, що ніби Україна ніколи не була державою і не мала самостійності. Тому важко вставати з колін та позбутися руйнівного почуття меншовартості народів, який ніби ніколи не знав державності і не мав державницького мислення. Ця принизлива концепція, що проголошувалася імперськими центрами, є хибною й антиукраїнською. Тепер є можливість звернутися до праць М.Грушевського, В.Винниченка, Д.Донцова, І.Крип'якевича, Д.Яворницького та інших дослідників, яких до недавнього часу знали як «реакційних вчених» та «буржуазних націоналістів».

Другий етап – (кінець XVIII – XIX ст.) – бездержавний, який підготував ґрунт для національного відродження, появи ідей і рухів, спрямованих на виборення незалежності України. Він також характерний тим, що в Україні царат проводив жорстоку політику колоніалізму і намагався стерти сліди давньої автономії. Територія була поділена на генерал-губернаторства, місцевій владі було доручено всіма засобами з'єднати українські землі з загальною сім'єю народів корінних російських губерній. Це був також час, коли на українських землях почали діяти університети: у Львові (1734 р.), Харкові (1805 р.), Києві (1834 р.), ліцеї та ін., з'явилася нова демократична інтелігенція, яка намагалася використати цінності минулого для національного відродження, а «Кобзар» Т.Г. Шевченка став для всіх поколінь українців вічним джерелом самопізнання і натхнення.

У цей період важливу роль в етнодержавницькій ідеї відіграли учасники Кирило-Мефодіївського товариства (1846–1847рр.), серед яких слід відзначити М.Костомарова, Г.Андрузького, Т.Шевченка, М.Гулака, О.Новицького, П.Куліша, В.Білозерського. Їхні ідеї були сформульовані у програмних документах цієї організації. «Статут і правила товариства ім. Св. Кирила і Мефодія» – «Книга буття українського народу» («Закон Бо-

жий») та ін. Кириломефодіївці виступали за побудову Слов'янської Спілки християнських республік на чолі з Україною і столицею в Києві на засадах християнських ідеалів справедливості, рівності й братерства, знищення кріпацтва та абсолютизму Російської імперії, закликали слов'янські народи (росіян, українців, поляків, чехів, словаків, хорватів, ілліросербів та болгар) об'єднатися, але за умови, що кожен народ зможе утворити власну суверенну демократичну республіку, незалежну від інших. Республіки мали очолювати обрані на певний строк всенародними зборами президент і двопалатний сейм; передбачалась повна суспільна й етнополітична рівність усіх громадян, здійснювана на засадах християнської рівності та свобод. Світогляд братчиків відбивав демократичні традиції України, започатковані козацтвом. В цілому, ідея федералізму в такому варіанті, на відміну від ідеї самодержавства й централізму була революційною.

Третій етап (1900–1991 рр.) друга спроба творення національної держави в особі УНР, функціонування УРСР та утворення незалежної держави – Україна. Відповідно в етнополітичній думці діяли три потужні політичні сили: ліберали, соціальною базою яких була буржуазія та інтелігенція; національно-визвольний рух, який спирався на дві вищезгадані соціальні верстви, але національно-демократичного спрямування. Як наслідок роз'єднання перших двох політичних угруповань, постала третя сила – соціалістична, соціальною базою якої були переважно зубожіле населення, зокрема пролетаріату та біднішого селянства.

Четвертий етап – проголошення незалежності України (1991 р.) і безпосереднє втілення етнодержавотворчих ідей в сучасне творення на засадах суверенної української правової держави демократії. Досвід періоду цього часу дає змогу узагальнити основні набутки етнодержавницьких ідей:

- світ визнав Україну як незалежну, демократичну національну державу. Вона стала повноправним членом міжнародного співтовариства, активно включається в загальноєвропейський процес;

- перед світом постала держава з багатою і трагічною історією, духовною культурою, поліетнічним народом, який прагне жити й співробітничати з усіма країнами, розвивати з ними зв'язки, керуючись загальнолюдськими нормами й рівноправними стосунками;

- Україна переконливо доводить, що ідея рівних прав людей, незалежно від етнічного походження, та міжнаціональна злагода стали наріжним каменем її внутрішньої й зовнішньої політики;

- зростає рівень етнополітичних свобод у країні, забезпечується політично, економічно та соціально мультиетнокультурний розвиток усіх національних і етнічних спільнот;

- відкрито широкі можливості для плідної співпраці з закордонними українцями, людьми інших національностей – вихідцями з України.

Цей етап характерний подальшим розвитком етнодержавницької думки, актуальність зростає і зумовлюється наступними чинниками:

- поліетнічним складом населення та активізацією етнополітичного процесу, широкою включеністю до нього структурних етнокомпонентів українського суспільства – української нації, корінних народів та національних груп і етноспільнот;

– необхідністю постійного виявлення, узгодження та визначення пріоритетів інтересів етноспільнот, що виникають у процесі етнополітичного життя;

– важливістю подолання політичних, соціально-психологічних, культурно-мовних, інших наслідків деформації етнополітичної сфери в минулому;

– інтеграцією в українське суспільство осіб, депортованих за національною ознакою, які повертаються в Україну тощо.

Засади, теоретико-методологічні підходи, особливості й складнощі розвитку етнополітичної думки виявляються і в законодавчій базі України, відбиваються в діяльності суб'єктів етнополітики, зокрема в програмах політичних партій.

На цьому етапі етнополітична думка набуває гострих і полярних форм. Концептуально національно-демократичний напрям знайшов своє втілення в Конституції України.

Прибічники протилежного напрямку сутність розуміння національного питання й етнополітики трактують таким чином:

– лише в умовах УРСР вирішене історичне завдання – возз'єднання українського народу на його історичних землях у єдиній державі;

– одною з головних причин поразки соціалізму і розвалу СРСР є дії руйнівних сил націоналізму;

– невідкладне завдання – усунення від влади буржуазно-націоналістичних сил, відновлення влади Рад, скасування посади Президента;

– СРСР був не «імперією зла», а країною дружби народів, їх братерства;

– сутність національного питання в сучасній Україні нібито полягає в тому, що замість забезпечення прав особи, незалежно від національності, керівною верхівкою проводиться курс на утвердження пріоритету «корінної нації», перетворення багатонаціональної української держави в мононаціональну, обмеження прав і навіть фактичне витіснення людей інших національностей з країни;

– необхідність скасування «беловезької змови»;

– новий Союз, який має відновитись замість СРСР, уявляється як співдружність братських народів;

– наголошується на тому, що для того, щоб розвиток культури і духовності одних національностей здійснювався не «на шкоду іншим», треба вести рішучу боротьбу проти будь-яких проявів націоналізму, шовінізму, сіонізму та антисемітизму;

– активно, а подекуди й агресивно відстоюється антиконституційна теза про необхідність надання російській мові статусу державної поряд з українською.

Питання куди ми йдемо, чи правильно обраний курс, на що спиратися, де шукати ради і поради, не втратили актуальності. Звернення до історії етнополітичної думки надає нам упевненість у тому, що ми не безрідні, що наша воля і доля – не примхи часу або лукавих політиків, а дещо більше, значуще, що корениться в товщі минулих віків.

Надійшла до редколегії 19.10.01